

ROLUL CULTURII ÎN CONFIGURAREA GUSTULUI ȘI A ATITUDINII ESTETICE

LOREDANA BOȘCA*

loredanabosca@yahoo.com

Abstract: *It appears it is vital to return to the subtle and complex issues of the aesthetic discourse under the current circumstances, in which people are reduced, often against their better judgment, to a pragmatic existence, out of culture, out of spirit, contaminated by tediousness and folly. While intellectuals are denouncing the worrisome features of popular culture and postmodern artists are building a self-referential hermetic world within an art they see as autonomous, the general public is in the position of being unable to take part or even being excluded from the area of culture and authentic art. The specialization of scientific and philosophical language, the declaring of art as either autonomous or "dead", the emergence of a puerile daily imaginary, the turning of folk art into kitsch, the syncretic occultism - of any kind - proliferation, here are just some of the causes generating the current gap between elite and popular culture.*

Keywords: *aesthetic attitude, aesthetic interest, aesthetic taste, common sense, kitsch.*

Există o literatură de specialitate destul de amplă care tratează problema *atitudinii estetice*, fie că este vorba de a lămurii care este specificitatea ei în raport cu celelalte atitudini umane, fie de a o caracteriza prin apelul la alte noțiuni corelate: simț estetic, gust estetic, experiență estetică, trăire estetică, interes estetic etc. Prima distincție importantă este cea dintre atitudinea estetică și cea neestetică. Într-un sens general, atitudinea estetică desemnează maniera particulară în care o persoană privește un anumit lucru sau fenomen, vădind pentru el *interes estetic*. Însă, simpla prezență a obiectului nu garantează nici interesul estetic pentru el, nici nu provoacă o atitudine estetică, după cum nu numai obiectele speciale (operele de artă) pot naște atitudini estetice.

În ce constă, așadar, atitudinea estetică? Care este raportul dintre aceasta și gustul estetic? Gustul estetic este subiectiv sau trebuie să fie

* Conf. univ. dr. - Universitatea „Spiru Haret”, București.

obiectiv? Este înăscut sau rezultatul unui exercițiu specific asigurat prin cultură sau educație estetică?

La o primă vedere, ceea ce diferențiază atitudinea estetică de oricare alt tip de atitudine (cognitivă, practică etc.) este caracterul ei dezinteresat, în sensul că obiectul supus judecății noastre estetice este privit *pentru el însuși*, în mod gratuit, fără a viza alte scopuri. În al doilea rând, dacă numim atitudine estetică dispoziția apreciativă din punct de vedere estetic pentru un anumit obiect, trebuie precizat dacă această dispoziție este una voluntară (*vrem să privim estetic un obiect*) sau involuntară (*ni se întâmplă să privim estetic un obiect*). În acest caz, analiza va fi orientată către caracterul *intențional* al atitudinii estetice. Cu alte cuvinte, *interesul nostru estetic* este indus de obiect sau noi ne orientăm intențional către el? Care este rolul culturii și al educației în declanșarea interesului estetic și, în consecință, în configurarea unei atitudini estetice care să evite derapajele de gust?

Studiul *interesul estetic* pentru un obiect a fost deseori legat de cel al *gustului estetic*. În perioada modernă a filosofiei, accepțiile gustului estetic trimiteau fie la capacitatea de a obține plăcere cu privire la anumite obiecte naturale sau artistice, fie la abilitatea de a identifica proprietățile obiectelor, fie chiar la a distinge anumite proprietăți „speciale” ale acestora. În prima sa accepție, gustul estetic a fost subiectul preferat de analiză pentru esteticienii și filosofii secolului al XVIII-lea, punctul de plecare constituindu-l înțelegerea frumosului ca produs al judecăților noastre și nu ca proprietate obiectivă a obiectelor. O asemenea teorie a gustului a dezvoltat Imm. Kant. În a doua accepție, al cărei teoretician marcant a fost D. Hume, gustul era înțeles ca abilitate de a distinge anumite proprietăți prin intermediul organelor de simț.

David Hume a acordat atenție problemei gustului, după ce multă vreme acesta fusese înțeles ca o capacitate a omului de a răspunde sau de a reacționa, prin emoții negative sau pozitive, la frumusețe sau urâtenie. După teoria expusă de Hume, perspectiva a fost inversată: *gustul* a devenit un *indicator* al frumosului și al urâtului, în sensul că abilitatea de a distinge anumite atribute ale obiectelor este definitorie pentru gustul estetic.

Pe parcursul secolului al XVIII-lea s-a vorbit despre oameni cu bun-gust, care preferă lucrurile frumoase și valoroase sau, pur și simplu, despre oameni care au simțuri foarte dezvoltate (cei care lucrează în industria parfumurilor, de pildă). În viziunea lui Hume, frumosul este esențial pentru răspunsul nostru de gust, având atribuții ce pot fi chiar supuse investigațiilor empirice, dar fiecare spirit îl percepe în alt mod.

Dacă pentru esteticienii empiriști sau naturaliști judecata de gust era o abilitate a facultăților iraționale, a percepției sensibile, a sentimentelor și a facultății imaginative, pentru esteticienii raționaliști judecata de gust trebuia să se supună unor reguli universal valabile.

Și Kant a fost de acord că frumosul este experimentat prin intermediul gustului, dar a negat că ar fi posibilă vreo investigație empirică de genul celei pretinse de Hume. În prelungirea gnoseologiei sale, gânditorul german observa că încercarea de a elabora o „judecată pură de gust”, plecând de la un obiect pe care l-ar considera realmente frumos, ar fi sortită eșecului în privința dovedirii adevărului ei. Nimeni nu poate dovedi că o asemenea judecată este corectă. Mai mult, o asemenea judecată despre frumos va fi întotdeauna *impură*. În *Critica facultății de judecare*¹, criticând atât poziția estetic-empiristă cât și pe cea estetic-raționalistă, Kant a susținut că emitem judecăți de gust personale și nicidecum subsumate unor principii universale, dar că judecățile estetice trebuie întemeiate într-o manieră care să le asigure adeziunea generală. Gustul trebuia să fie deopotrivă o *judecată de sentiment*, dar și un *sentiment de judecată*, adică un „*universal necesar afectiv*”.

În fapt, Kant a indicat patru caracteristici ale judecății de gust: *universalitatea, necesitatea, caracterul ei dezinteresat și finalitatea sa fără scop*. Evident, ni se pare curios că o judecată, cum este cea de gust, poate fi în același timp *subiectivă și univarsală*. Dacă este *universală*, este și *necesară*? În primul rând, satisfacția care determină judecata de gust este dezinteresată, distingându-se de alte tipuri de satisfacție, cum sunt satisfacția produsă de agreabil sau de bine. Judecata agreabilului, deși împărtășește caracterul subiectiv al judecății de gust, este interesată totuși: ea depinde de dorința pentru obiect și ne este dată prin senzație. Vedem, așadar, că, pentru Kant, satisfacția nu presupune doar simpla judecată asupra unui obiect, ci și relația care se instituie între subiectul cunoscător și obiectul de cunoscut, în măsura în care cel dintâi se simte afectat de obiect.

În concluzie, doar *judecata de gust este dezinteresată și pur contemplativă*, întrucât trimite la aspectul obiectului, la reprezentarea lui și nu la un interes asociat, oricare ar fi acesta. Tocmai caracterul dezinteresat al judecății estetice este cea care reclamă, din partea acesteia, o anume *pretenție de univarsalitate*. Frumosul, spune Kant, este ceea ce place universal, „fără concept”. Cum satisfacția sau plăcerea produsă de obiect

¹ Imm. Kant, *Critica facultății de judecare*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981.

este lipsită de interes, revine la a afirma că obiectul trebuie să conțină un principiu de satisfacție pentru toată lumea. Și cum plăcerea nu se fundamentează pe o anumită înclinație a subiectului, acesta simțindu-se complet liber în raport cu satisfacția pe care i-o provoacă obiectul contemplat, rezultă că plăcerea estetică este fundamentată pe *un principiu comun* tuturor oamenilor.

Formulând, așadar, o judecată de gust, subiectul presupune că și alți oameni împărtășesc aceeași judecată. De aici o anumită confuzie lesne de făcut între *judecata de cunoaștere*, care este universală, și *judecata de gust*, care ne apare ca având și alte attribute în afara subiectivității. *Judecata de gust este subiectivă*, pe de o parte, întrucât subiectul care judecă *nu are nevoie de o altă judecată* pe care să-și întemeieze propria judecată de gust, dar, pe de altă parte, judecata de gust ne apare și ca *universală*, întrucât subiectul, enunțând o judecată de gust, se referă implicit și la alți subiecți. Cu alte cuvinte, el consideră că *propria judecată de gust este, în fapt, universală*.

Kant pune în evidență acest dublu caracter al gustului: gustul personal, individual, subiectiv și gustul cu pretenție la universalitate. Judecata de gust, deși tinde spre universalitate, nu-și pierde caracterul subiectiv. În plus, *judecata de gust nu este o judecată logică*, deoarece nu există lege logică cu ajutorul căreia să extragem universalitatea subiectivă. De aici o idee foarte importantă: judecata de gust este universală, dar *nu presupune un concept*.

Pentru Kant, așadar, judecata de gust este o adeziune care nu poate fi postulată altcuiva, ci doar *atribuită*. Aceasta revine la a spune că, atunci când apreciem un obiect ca frumos, presupunem că și ceilalți sunt de acord cu această apreciere sau adeziune subiectivă. Ni se pare, deci, că frumusețea este constitutivă structurii obiectului, o proprietate a acestuia și că judecata noastră de gust este *logică*. Într-un cuvânt, emitem judecata noastră de gust, deși știm bine că este subiectivă, *cu pretenția de a fi obiectivă* întrucât ar exprima *proprietățile reale* ale obiectului contemplat. Kant deslușește, așadar mecanismul prin care *judecata subiectivă poate fi considerată obiectivă*, în urma *atribuirii* unor proprietăți obiectului.

Revenind la interogația lansată mai devreme, să vedem dacă *judecata de gust pretinde și necesitate*, nu numai universalitate. Kant afirmă că *judecata de gust este și necesară*, dar într-o manieră particulară, exemplară: este necesitatea adeziunii tuturor la o judecată, concepută ca regulă universală, pe care, însă, n-o putem enunța. Pentru a fundamenta *necesitatea și universalitatea* judecății de gust, Kant introduce principiul

simțului comun care permite atribuirea judecății subiective de gust și altora, adică stabilește universalitatea ei. Dar această pretenție la universalitate nu se reduce numai la admiterea judecății de gust de către alți subiecți, ci implică chiar *necesitatea* admiterii ei de către ceilalți, în virtutea valorii ei exemplare. Pe scurt, de fiecare dată când un subiect judecă frumusețea unui obiect, el raportează judecata sa de gust la ideea de universalitate.

S-ar părea ca judecata de gust se bazează pe sentiment, nu pe concept, deci pe simțul comun. Esteticienii contemporani au reluat discuția asupra acestui *simț comun* teoretizat de Kant, de cele mai multe ori cu scop critic, cum este cazul lui G. Genette sau al lui J.-M. Schaeffer.

Gerard Genette¹, de pildă, nu crede în existența unei norme universale în materie de gust. De aici imposibilitatea de a utiliza o sintagmă precum cea de *judecată de gust*. El pune accent pe *aprecierea estetică*, care este *pur subiectivă* și care se distinge de actul diagnosticării în genul celui practicat de Hume. *Aprecierea estetică* nu se poate deprinde în urma studiului, prin educație, ci gustul *este și rămâne* o problemă de preferință personală, considerând absurdă orice încercare de a enunța legi sau judecăți în ceea ce îl privește. Aceasta întrucât este imposibilă teoretizarea asupra plăcerii pe care ne-o provoacă un obiect.

Putem teoretiza, spune el, doar *asupra calităților operei*. De aceea, când afirmăm că o operă este frumoasă, enunțul nostru este subiectiv, dar și obiectiv, întrucât se referă la frumusețe ca la o proprietate a operei. Exprimată și de Kant, Genette va prelua această idee în formularea propusă de George Santayana²: în judecata estetică are loc transformarea unui element al senzației noastre în calități *de facto* ale obiectelor. Cu alte cuvinte, presupunerea noastră că și alții vor adera la judecata noastră de gust se bazează pe faptul că atribuim frumusețea obiectului. Or, spune esteticianul american, frumosul nu este *în obiect*, ci este *o valoare*. Este imposibil, prin urmare, să-l concepem ca pe o existență independentă care ne afectează simțurile și pe care noi o percepem așa cum sesizăm alte existente. Frumosul există într-un singur mod: *în percepția noastră*, pentru că o frumusețe nepercepută este o frumusețe care nu este simțită, adică o contradicție³. Plecând de la aceste premise, kantiene fără îndoială, Santayana a susținut nu numai distingerea plăcerii de percepție, dar și

¹ G. Genette, *L'oeuvre de l'art*, vol. II, *La relation esthétique*, Paris, Éditions du Seuil, 1997.

² G. Santayana, *The Sense of Beauty. Being the Outline of Aesthetic Theory*, Dover Publications, New York, 1955.

³ G. Santayana, *op. cit.*, p. 55.

considerarea percepției ca sursă a plăcerii. Eroarea de a atribui frumusețe obiectului contemplat provine tocmai din amestecul nepermis al plăcerii cu percepția obiectului.

Genette numește această confuzie: „*iluzia obiectivării*”. Când afirmăm că un obiect este frumos nu facem altceva decât să exprimăm *satisfacția* pe care el ne-o procură. În schimb, avem tendința de a predica despre obiect anumite proprietăți pe care, de fapt, *i le atribuim noi*: „conținutul aprecierii (frumosul) nu are o existență obiectivă, deoarece el rămâne o obiectivare eronată a aprecierii însăși”¹. Așadar, obiectivarea constă în a atribui valoare obiectivă plăcerii pe care o cauzează obiectul. A spune că un obiect este frumos nu înseamnă decât a spune că acest obiect ne place, adică a face o afirmație despre *ce simțim* în legătură cu el. Oamenii trăiesc în această *iluzie a obiectivării*, atunci când cred că afirmă, de fapt, ceva despre obiectul în sine.

Mai mult, aprecierea obiectului implică totdeauna o astfel de obiectivare: „Dacă judec că un obiect este frumos, nu pot ca în același timp (sau în același act) să admit propoziția subiectivistă și tipic reductivă care-mi spune: <tu îl judeci ca frumos, dar asta nu înseamnă decât că-ți place”². Așa cum Kant arătase că judecata de gust se asociază ideii de universalitate, în aceeași manieră Genette afirmă că există o relație directă între *plăcerea* pe care o stârnește obiectul în noi și *gândul nostru* că acest obiect este agreabil în mod obiectiv. Or, plăcerea constă tocmai în această credință obiectivistă, iar aprecierea estetică în atribuirea de predicate estetice obiectului.

În fond, problema care l-a preocupat pe Genette a fost aceea de a explica divergențele, dar și convergențele în materie de apreciere estetică. Observând că simpla manifestare repetitivă a unui fapt nu implică, din punct de vedere teoretic, fundamentarea obiectivă a faptului, Genette susține că plăcerea pe care o resimțim față de un obiect, singulară sau repetitivă, ține de *relația estetică* pe care o avem cu obiectul și nu exprimă nicidecum obiectul însuși. Esteticianul francez a preluat de la Durhkeim sintagma *colectiv-subiectivă* pentru a denumi aprecierea comună mai multor subiecți cu privire la un același obiect. Într-adevăr, aprecierea estetică se naște din întâlnirea dintre dispozițiile subiectului receptor și proprietățile obiectului receptat. Dacă doi subiecți sau mai mulți dovedesc o *aceeași* apreciere estetică pentru un același obiect, chiar și din pură

¹ G. Genette, *op. cit.*, p. 81.

² G. Genette, *op. cit.*, p. 106.

întâmplare, atunci această apreciere capătă statutul uneia colectiv-subiective¹.

Observăm aceeași poziție exprimată de Kant: observația empirică a unei convergențe în apreciere nu ne permite să deducem universalitatea ei, apreciere care rămâne în mod definitoriu *subiectivă*. Iar evoluția aprecierii estetice, sesizabilă la același subiect în două segmente temporale distincte, se explică prin modificarea complexă a dispozițiilor acestuia prin caracterul persuasiv al unor aprecieri estetice exterioare. O asemenea modificare presupune integrarea unor norme, valori și înțelesuri noi, dar numai în măsura în care dispoziția subiectului o permite. Aprecierea estetică devine, astfel, subiectivă în mod exclusiv (reprezentând mai mult decât simpla descriere a obiectului estetic) și rezultatul *relației noastre* cu obiectul, fiindu-i specifică iluzia obiectivării.

Dacă aprecierea estetică este într-atât de subiectivă, cum mai poate fi posibilă sau explicată comunicarea acesteia? Soluția de ieșire din impas este sugerată de J.-M. Schaeffer, care distinge între aprecierea estetică și judecata estetică. Concepția acestuia despre aprecierea și judecata estetică se construiește în jurul conceptului de *intenționalitate*, așa cum a fost aceasta definită de americanul John Searle². Aprecierea estetică este dată de relația estetică pe care obiectul o întreține cu obiectul, dar obiectul nu trebuie să fie neapărat operă de artă, ci poate fi și un obiect oarecare. Cu alte cuvinte, relația estetică este *transculturală*³, punând în evidență o conduită omenească particulară, este *interesată* și este, deopotrivă, o *relație cognitivă*, fiind asimilabilă unei *forme de atenție la lume*. Judecata estetică nu este centrul relației estetice, nici scopul, nici esența acesteia. Cu toate acestea, arată Schaeffer, „ (...) faptul că judecata estetică poate fi subiectivă nu implică deloc faptul că atenția estetică nu este neamendabilă. Validitatea intersubiectivă a conduitei estetice – precum cea a oricăror alte relații cognitive – se joacă nu numai la nivelul aprecierii și al evaluării, dar și la nivelul atenției (trad. ns.)”⁴.

¹ G. Genette, *L'oeuvre de l'art*, vol. II: *La relation esthétique*, Paris, Éditions du Seuil, 1997, p. 126.

² *Intenționalitatea* desemnează aptitudinea conștiinței omenești de a se afla mereu în relație cu un lucru: dorește un lucru, presupune ceva, afirmă ceva despre ceva etc. A nu se confunda cu *intenția*, care este doar un tip de stare intențională. A se vedea John Searle, *Intentionality: essai de philosophie des états mentaux*, Paris, Éditions Minuit, 1985.

³ J.-M. Schaeffer, *Les célibataires de l'art. Pour une esthétique sans mythes*, Paris, Édition Gallimard, 1996, p. 16.

⁴ *Ibidem*, p. 18.

Judecata estetică este definită, prin urmare, ca o verbalizare a aprecierii estetice și este o *judecată de valoare individuală, solipsistă și interesată*. Din acest punct de vedere, o judecată estetică dezinteresată, în sensul în care o gândise Kant, este un nonsens, întrucât își pierde tocmai calitatea de a fi *judecată de valoare*. Schaeffer consideră important să analizeze relația existentă între satisfacție/insatisfacție și judecata estetică. Analiza acestei relații este considerată vitală pentru o alta: a relației dintre aprecierea estetică și judecata estetică. Aprecierea estetică este o *stare intențională*, în vreme ce judecata estetică este un act, *un proces intențional și judicativ* în raport cu starea de satisfacție sau insatisfacție exprimată în cadrul aprecierii estetice.

De asemenea, Schaeffer distinge între judecata estetică, în calitatea ei de judecată de valoare și ceea ce el numește „judecata reușitei operale”, o judecată de adecvare teleologică care arată în ce măsură o operă posedă mijloacele necesare pentru a-și atinge obiectivul ei de operă. Judecățile operale sunt clasificate în a) judecăți ale reușitei tehnice, adică în *judecăți de expertiză*, în care evaluăm opera în raport cu ceea ce trebuia să fie, adică în raport cu o finalitate stabilită anterior și b) *judecăți ale reușitei teleologice*, în care judecăm opera după capacitatea aceștia de a îndeplini funcțiile ei specifice, mai ales pe aceea de a produce satisfacție. Schaeffer atrage atenția că, de multe ori, sunt confundate *judecățile estetice* sau de gust cu cele ale *reușitei operale*. Putem, de pildă, să judecăm o operă ca fiind perfect izbutită din punct de vedere tehnic, dar să ne rămână complet indiferentă, adică să nu ne atragă *atenția estetică*. În acest caz, nu facem decât să evaluăm măiestria artistului, adică *reușita operală*.

Mai mult, pentru ca o *judecată să fie estetică* trebuie să se fundamenteze pe un *interes efectiv estetic*. Dacă interesul este de alt tip decât estetic, moral de pildă, nu efectuăm o judecată estetică. Dacă afirmăm despre o carte că este foarte bine scrisă, dar că este imorală, efectuăm judecăți asupra obiectului-carte și facem dovada unui interes de alt tip decât cel estetic. În concluzie, nu trebuie să confundăm judecățile de fapt cu judecățile estetice, care sunt judecăți de valoare. În fapt, nici *nu putem deduce* dintr-o judecată de fapt o judecată estetică. Nu obiectul posedă proprietățile care ne determină să îl apreciem estetic. Judecata estetică sau de gust este, așadar, *relativă la aprecierea individuală*, chiar dacă subiectul judecății poate fi influențat cultural.

Este o concepție care *relativizează* în mod vădit chestiunea judecății estetice și care face inutilă orice încercare de critică în perimetrul artei, întrucât niciun fel de judecată estetică nu poate fi fundamentată epistemic.

Relaționând judecata estetică cu aprecierea și aprecierea cu obținerea satisfacției, Schaeffer izolează problema judecății estetice, analizând-o în afara normativității estetice. Cu alte cuvinte, judecăm estetic, dar *judecata se desfășoară irațional*, în afara oricărei norme raționale și nu poate fi modificată prin achiziții de ordin cultural.

Perspectiva sugerată de Schaeffer asupra judecății de gust este criticată de autori precum Luc Ferry¹ sau Rainer Rochlitz². Luc Ferry nu poate concepe ca judecata de gust să rămână în sfera purei subiectivității empirice a sentimentului, întrucât ea se bazează, totuși, pe receptarea unui obiect real: „(...) care, dacă este frumos, (...) înalță o idee necesară a rațiunii care, ca atare, este comună umanității. Deci, prin raportare la această idee nedeterminată (...) este posibil să discutăm despre gust și să lărgim sfera subiectivității pure pentru a lua în considerare împărtășirea nedogmatică a experienței estetice cu altul, în măsura în care acesta este alt om (trad. și subl. ns)”³. În viziunea lui, orice experiență estetică trebuie să fie pretabilă la o *judecată reflexivă*, întrucât aceasta îi conferă valoarea de judecată estetică.

Rochlitz critică la Genette și la Schaeffer această reducere a judecății estetice la *judecata plăcerii* sau a *satisfacției*. Deoarece posedă o *pretenție la validitate*, judecata estetică trebuie să fie *argumentată rațional*. Simpla plăcere pe care o resimțim în contactul cu opera de artă nu este suficientă pentru ca aceasta să fie operă de artă, iar judecata noastră una estetică. Prin urmare, pentru Rochlitz, intenția estetică a autorului sau atenția estetică a receptorului nu sunt suficiente pentru a da seamă de specificitatea relației estetice. *Relația estetică* se împlinește atunci când ea este, în mod necesar, *evaluativă și normativă*.

Astfel, afirmația „opera de artă X este frumoasă” afirmă nu numai că ne place X, ci enunță și un postulat căruia îi pretendem validitate intersubiectivă. Plăcerea estetică este, deci, doar un aspect al relației estetice pe care o întreținem cu opera. Din acest motiv, Rochlitz critică identitatea pusă de Genette și Schaeffer între judecata estetică și un enunț de tipul „îmi place această operă”, sugerând o formulare de tipul: „această operă este reușită” în virtutea unor criterii de raționalitate.

¹ L. Ferry, *Homo Aestheticus. L'invention du goût à l'âge démocratique*, Paris, Éditions Grasset, 1990.

² Rainer Rochlitz, *L'art au banc d'essai, Esthétique et critique*, Paris, Éditions Gallimard, 1998.

³ L. Ferry, *op. cit.*, p. 127.

În ce ne privește, considerăm că educația estetică are tocmai rolul de a delimita asemenea criterii de validitate rațională și valorică a ceea ce supunem judecății noastre. Pericolul real și manifest al lipsei de educație estetică este proliferarea *kitsch*-ului, deși cauzele care au dus la apariția lui sunt extrem de numeroase: cauze sociale, culturale, artistice chiar etc. Filosofia pozitivistă, dezvoltarea științelor naturii, progresul tehnicii, comerțul axat pe rentabilitate, pe creșterea productivității și pe concurență, anumite mișcări artistice avangardiste, chiar și dezvoltarea mijloacelor de transport și a mijloacelor de comunicare în masă sunt numai câțiva catalizatori ai acestui fenomen. Trecerea la civilizația de consum, precum și evenimentele sociale care au dislocat grupuri de oameni din mediul în care s-au format și au trăit pentru a li se impune un alt mod de existență, lipsa de cultură și, implicit, a unor ierarhii solide de valori spirituale, conduc invariabil la acest fenomen. Nu în ultimul rând, trecerea de la o cultură bazată pe experiențe spirituale și artistice autentice (lectura unei cărți, vizionarea unui film de artă, audiția unor concerte de muzică cultă etc.) și reducerea dramatică a acestora la „fapte” culturale submediocre, neautentice, produc mutații uneori ireversibile la nivelul gustului individual, până la anihilarea nevoii reale de cultură. La conturarea unor astfel de atitudini estetice viciate s-a ajuns poate și datorită faptului că teoreticienii au relaționat gustul estetic cu sentimentul, cu iraționalul și nu cu raționalul dublat de experiența artei autentice.

Kitsch-ul este cel mai ușor de recunoscut în ceea ce numim cultură pentru mase. De la arta-surogat la realitatea-surogat nu este decât un pas. Industria divertismentului derizoriu, care promovează melodramele cinematografice, muzica ușoară (uneori *prea* ușoară) și emisiunile de umor pleacă de la nevoi psihologice mărunte (deconectare, abatere a atenției de la problemele cu adevărat grave cu care se confruntă insul etc.), vizează un apel minim la cultura individului și nu-i pretind acestuia *judecăți de gust* sau *eforturi intelectuale* prea mari. Efectul consumului masiv de astfel de produse este, în primul rând, unul de uniformizare sau de standardizare a gustului, a profilului intelectual și a personalității individului. Mediocritatea, logica reductivă, convenționalismul, sentimentalismul ieftin, vulgaritatea etc., pe baza cărora se și construiesc astfel de substitute culturale, devin atributele acestuia.

REFERINȚE

1. Ferry, L., (1990), *Homo Aestheticus. L'invention du goût a l'âge démocratique*, Paris, Éditions Grasset.
2. Genette, G., (1997), *L'oeuvre de l'art*, Paris, Éditions du Seuil, vol. II, *La relation esthétique*.
3. Kant, Imm., (1981), *Critica facultății de judecare*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
4. Rochlitz, Rainer, (1998), *L'art au banc d'essay, Esthétique et critique*, Paris, Éditions Gallimard.
5. Santayana, G., (1995), *The Sense of Beauty. Being the Outline of Aesthetic Theory*, New York, Dover Publications.
6. Schaeffer, J.-M., (1996), *Les célibataires de l'art. Pour une esthétique sans mythes*, Paris, Édition Gallimard.
7. Searle, John, (1985), *Intentionnalité: essai de philosophie des états mentaux*, Paris, Éditions Minuit.